

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-79>

УДК 336:226

ФІСКАЛЬНА ЗНАЧИМІСТЬ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

THE FISCAL IMPORTANCE OF THE SIMPLIFIED TAXATION SYSTEM IN UKRAINE

Сідляр Вікторія Володимирівнакандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7495-0880>**Іванова Анна Миколаївна**кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6932-8800>**Sidliar Viktoriia, Ivanova Anna**

West Ukrainian National University

У статті досліджено фінансову значущість малого та середнього підприємництва (МСП) в Україні на спрощеній системі оподаткування (ССО). Проаналізовано динаміку податкових надходжень від МСП, визначено тенденції та основні виклики, що впливають на ефективність функціонування ССО в умовах економічної нестабільності. Виокремлено основні недоліки чинної моделі ССО, зокрема дисбаланс податкового навантаження, стимулювання штучного дроблення бізнесу та проблеми адміністрування. Запропоновано пріоритетні напрями удосконалення ССО: коригування ставок єдиного податку з урахуванням галузевих особливостей та структури витрат суб'єктів господарювання шляхом або трансформації бази оподаткування, або впровадження диференційованих ставок; посилення механізмів запобігання дробленню бізнесу; боротьба з підміною трудових відносин цивільно-правовими договорами; впровадження цифрових технологій у податкове адміністрування та розвиток податкової культури. Реалізація запропонованих реформ сприятиме підвищенню фінансової ефективності ССО, зміцненню бюджетної стійкості та створенню сприятливого середовища для сталого розвитку малого бізнесу.

Ключові слова: малий та середній бізнес, спрощена система оподаткування, фінансова політика, фінансова ефективність, податкова реформа, бюджетні надходження.

The article explores the fiscal significance of small and medium-sized enterprises (SMEs) operating under the simplified taxation system (STS) in Ukraine. Based on quantitative analysis of budget revenues, the study reveals the growing contribution of SMEs to the formation of financial resources, particularly at the local budget level. The dynamics of tax revenues demonstrate that, despite economic instability caused by the full-scale war and global shocks, SMEs have remained a stable source of budget replenishment, thus playing a crucial role in ensuring the financial autonomy of territorial communities. The research identifies key challenges undermining the fiscal efficiency of the current model of the simplified taxation system, including the unjustified tax burden imbalance among businesses of different sectors, the artificial fragmentation of medium and large enterprises to benefit from preferential conditions, and administrative shortcomings that stimulate tax evasion practices. It is emphasized that the existing model, based primarily on the taxation of gross income, favors service providers over manufacturers and trade enterprises, distorting the competitive environment and hindering the organic development of value-creating sectors. The article substantiates the necessity of a comprehensive reform of the simplified taxation system, aimed at increasing its fiscal efficiency and eliminating structural distortions. The proposed reform directions include: transitioning to a model of taxation based on the real cash-flow (R-based Corporate Cash-Flow Tax), introducing differentiated tax rates depending on the type of economic activity, strengthening institutional mechanisms to prevent business fragmentation, and counteracting the misuse of civil contracts as substitutes for formal labor relations. Moreover, it is argued that the modernization of tax administration through active digitalization, the development of automated risk analysis and payment monitoring systems, as well as the fostering of a voluntary tax compliance culture among entrepreneurs, are critical prerequisites for enhancing the fiscal sustainability of the state. The implementation of the proposed measures is expected to expand the taxable base, improve transparency

and fairness within the tax system, and ensure a stable increase in budget revenues at both local and national levels. In a strategic perspective, such transformations will contribute to the resilience of the national economy, the strengthening of public finances, and the creation of favorable conditions for the sustainable development of small and medium-sized businesses in Ukraine.

Keywords: small and medium-sized business, simplified taxation system, fiscal policy, fiscal efficiency, tax reform, budget revenues.

Постановка проблеми. Мале та середнє підприємництво (МСП) є ключовим рушієм економічного зростання, інноваційного розвитку і зайнятості в Україні. З метою створення сприятливого середовища для його функціонування у 1998 році було запроваджено спрощену систему оподаткування (ССО), яка передбачала спрощення облікових процедур і встановлення фіксованих ставок єдиного податку.

Протягом понад двох десятиліть ССО набула широкої популярності серед суб'єктів малого бізнесу, сприяючи розширенню самозайнятості та забезпечуючи значний внесок у доходи місцевих бюджетів і зведеного бюджету України, зміцнюючи фінансову автономію громад.

Втім, у процесі функціонування ССО виявлено низку суттєвих проблем: фіскальні ризики, викликані використанням системи для мінімізації податкових зобов'язань середнім бізнесом; викривлення конкурентного середовища через надмірні податкові преференції та штучне дроблення бізнесу; недостатня адаптивність до економічної нестабільності, особливо в умовах війни; а також проблеми адміністрування через складнощі контролю за реальним статусом платників і зловживання цивільно-правовими договорами.

В умовах війни, руйнування логістичних ланцюгів та нагальної потреби у зміцненні бюджетних ресурсів, актуалізувалося питання перегляду ролі ССО. Нова економічна реальність вимагає поєднання підтримки підприємницької активності з підвищенням фіскальної ефективності спрощеної системи.

Особливої важливості набуває кількісна оцінка фіскальної ролі ССО у період соціально-економічної та політичної кризи, аналіз тенденцій і ризиків її функціонування в нових умовах. Це обумовлює необхідність комплексного дослідження спрощеної системи оподаткування як інструменту стабільності бюджетної системи та розвитку підприємництва, а також обґрунтування напрямів її подальшої трансформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку та вдосконалення спрощеної системи оподаткування активно

досліджуються у сучасній науковій літературі. Значний внесок у цю тематику зробили А. Крисоватий і В. Валігура, С. Герчаківський, Н. Лобода, О. Чабанюк, Ю. Мосолова, В. Лойко, Б. Александров, Л. Олейнікова, І. Точиліна, С. Ігнатенко та Т. Тучак, які аналізували напрями реформування ССО, фіскальну значущість МСП та виклики воєнного стану [1–8]. Окрему увагу приділено питанням фіскальної ролі ССО та пріоритетам її розвитку. Водночас недостатньо дослідженими залишаються аспекти кількісної оцінки внеску МСП у бюджетні надходження та впливу новітніх економічних викликів на функціонування спрощеної системи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні потребують глибшого дослідження такі аспекти: реальна фіскальна значущість МСП на спрощеній системі оподаткування в контексті державного та місцевих бюджетів; вплив економічної кризи та воєнних дій на фіскальну ефективність ССО; оцінка структури та динаміки надходжень від різних груп платників єдиного податку; виявлення негативних явищ, зокрема дроблення бізнесу та викривлення конкуренції через пільгові режими оподаткування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу фіскальної ефективності спрощеної системи оподаткування в Україні у сучасних умовах війни. Завдання дослідження полягають у кількісному визначенні внеску суб'єктів МСП на ССО у формування бюджетних надходжень, виявленні тенденцій змін у структурі сплачених податків, діагностуванні ключових проблем функціонування ССО та розробленні рекомендацій щодо її вдосконалення для забезпечення сталого розвитку малого підприємництва та фінансової стабільності держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мале та середнє підприємництво є ключовим елементом економічної системи, що суттєво впливає на фінансову стабільність держави та її територій. Фіскальна значимість МСП проявляється через акумулювання бюджетних ресурсів, що підтримують фінансування суспільно значущих програм та пріо-

ритетів розвитку на місцевому і загальнодержавному рівнях. У зв'язку з цим актуальною є кількісна оцінка ролі МСП у формуванні надходжень до державного та місцевих бюджетів України. Передусім зосередимо увагу на аналізі податкових надходжень, що генеруються МСП, а також на виявленні динаміки змін фіскального значення МСП протягом 2019 – 2023 років.

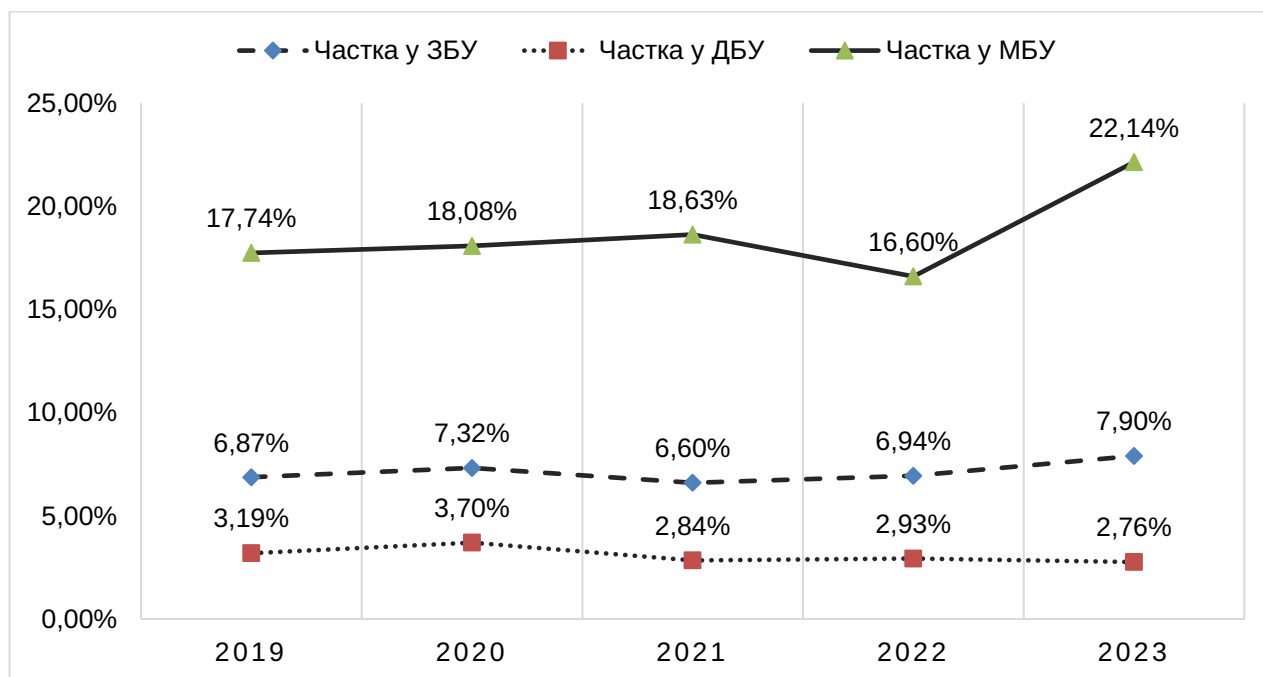
Через відсутність даних про обсяги податків, сплачених суб'єктами МСП на загальній системі оподаткування, неможливо повноцінно оцінити їхню фіскальну роль. Це дослідження базується на кількісному аналізі надходжень від МСП, що обрали спрощену систему, використовуючи дані, надані Державною податковою службою [9], а також показники виконання доходів бюджетів, доступні на Державному веб-порталі бюджету для громадян [10].

Основними показниками, які визначаються та аналізуються в рамках цього дослідження, є частка податкових надходжень від платників єдиного податку у загальному обсязі податкових надходжень, питома вага цих надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів і зведеного бюджету, динаміка їх змін за період 2019–2023 років, а також внесок кожної групи платників до загальної суми податкових надходжень.

З позиції кількісного виміру фіскальної значущості МСП, дані рис. 1 ілюструють вагомий внесок цього сектору у формування бюджетних надходжень України за період з 2019 по 2023 рік.

Частка податків, сплачених суб'єктами МСП, що використовують спрощену систему оподаткування, (крім ПДФО із зарплат найманих працівників) коливалася в межах 2,76% – 3,70% у загальній структурі податкових надходжень до ДБУ протягом 2019–2023 років. Максимальне значення (3,70%) спостерігалося у 2020 році, після чого частка зменшувалася. На рівні місцевих бюджетів частка податків, сплачених платниками єдиного податку, є суттєвою та демонструє стаке зростання. У 2019 році вона складала 17,74%, а у 2023 році зросла до 22,14%. Це вказує на значущу фіскальну роль МСП для місцевих бюджетів, де ЄП та інші податкові надходження від МСП становлять важливу частину доходів. МСП є одним із головних джерел фінансування місцевих бюджетів, сприяючи розвитку територій та підтримуючи фінансову автономію громад.

У зведеному бюджеті частка податків, сплачених суб'єктами малого та середнього бізнесу на спрощеній системі оподаткування, зросла з 6,87% у 2019 році до 7,90% у 2023 році. Найбільший приріст відбувся у

Рис. 1. Частка податків, сплачених суб'єктами МСП на ССО у податкових надходженнях бюджетів (без урахування ПДФО, що сплачується податковими агентами із доходів у вигляді заробітної плати) за 2019–2023 роки, %

Джерело: сформовано на основі [9; 10]

2023 році завдяки вищим темпам зростання податкових надходжень від МСП порівняно із загальними надходженнями до ЗБУ, що підвищило їх частку у структурі доходів. Це вказує на стабільне зростання ролі МСП як надійного джерела доходів бюджету навіть за умов коливань у загальних надходженнях.

Дані табл. 1 демонструють вагому частку єдиного податку у формуванні доходів місцевих бюджетів протягом 2019–2023 років.

За цей період надходження ЄП до місцевих бюджетів значно зросли: з 33 284,1 млн грн у 2019 році до 68 725,38 млн грн у 2023 році. Частка ЄП у місцевих бюджетах зросла з 12,30% у 2019 році до 15,82% у 2023 році, підкреслюючи його важливу роль у фінансуванні територіальних громад. У зведеному бюджеті частка ЄП також зросла, досягнувши 4,20% у 2023 році. Це зростання обумовлене вищими темпами збільшення надходжень від ЄП порівняно із загальними доходами бюджетів. Зростання частки ЄП вказує на його стабільну фіскальну значущість, особливо на місцевому рівні, де він забезпечує фінансову автономію громад і підтримує місцевий розвиток.

Аналіз таб. 2 висвітлює фіскальну значущість єдиного податку в загальній структурі бюджетних надходжень у 2019–2023 роках, акцентуючи на внеску кожної групи платників.

Аналізуючи фіскальну компоненту кожної з груп платників єдиного податку, можна простежити низку тенденцій.

Кількість платників ЄП на першій групі поступово зростала з 191 657 осіб у 2019 році до 208 063 – у 2023 році, а обсяг доходу демонстрував зростання до 37,022 млрд грн у 2021 році, після чого спостерігалось тимчасове зниження в 2022 році до 31,029 млрд грн та подальше відновлення до 42,384 млрд грн у 2023 році. Сума сплаченого єдиного податку залишалася відносно стабільною, однак її

частка в загальній структурі є несуттєвою (0,62% у 2023 році). Такі результати свідчать про сталий розвиток мікробізнесу, навіть у кризових умовах.

Друга група платників продемонструвала незначну динаміку в кількості платників, яка коливалася в межах 570-590 тисяч осіб, із помітним зростанням у 2023 році до 592 146 осіб. Загальний обсяг доходу цієї групи значно зріс із 343,405 млрд грн у 2019 році до 1,053 трлн грн у 2023 році, що також знайшло відображення у сплаті податку, який становив 6,559 млрд грн у 2023 році після падіння у 2022 році. Це може свідчити про адаптацію малого бізнесу до складних економічних умов.

У третій групі без ПДВ кількість платників зменшилася в 2022 році до 586 110 через перехід частини платників на ставку 2%, однак у 2023 році цей показник різко зріс до 923 969 осіб. Обсяг доходу відобразив аналогічну динаміку: значне падіння в 2022 році до 317,207 млрд грн із подальшим зростанням до 621,183 млрд грн у 2023 році. Сума сплаченого податку також суттєво зросла, досягнувши 31,737 млрд грн у 2023 році, що свідчить про повернення платників після завершення дії пільгової ставки.

У третій групі з ПДВ кількість платників зросла до 239 593 особи у 2023 році, проте обсяг операцій з реалізації демонстрував нестабільність: зниження до 12,777 млрд грн у 2022 році та часткове відновлення до 22,441 млрд грн у 2023 році. Фіскальна ефективність цієї групи залишається низькою, становлячи лише 2,15% від загальної суми сплаченого податку у 2023 році. Це свідчить про обмежене використання ССО серед платників податків, які є платниками ПДВ.

Важливим фактором було запровадження ставки 2% із квітня 2022 року по липень 2023 року,

Таблиця 1

Частка єдиного податку у податкових надходженнях бюджетів України за 2019–2023 роки, %

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Податкові надходження МБУ, млн грн	270545,8	285571,55	346713,19	393460,65	434540,93
Податкові надходження ЗБУ, млн грн	1070321,84	1136687,19	1453804,08	1343225,04	1638085
Сума сплаченого ЄП, млн грн	33284,1	36114,24	44373,92	45490,91	68725,38
Частка ЄП у МБУ	12,30%	12,65%	12,80%	11,56%	15,82%
Частка ЄП у ЗБУ	3,11%	3,18%	3,05%	3,39%	4,20%

Джерело: сформовано на основі [10]

Таблиця 2

**Фіскальний внесок окремих груп платників єдиного податку
в структурі надходжень за 2019–2023 роки**

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Кількість платників:					
1-ої групи	191657	195511	199994	201820	208063
2-ої групи	570648	566564	571830	536161	592146
3-ої групи (без ПДВ)	693435	748740	834657	586110	923969
3-ої групи (з ПДВ)	173590	175849	181985	191574	239593
за ставкою 2%				318734	323086
4-ої групи	15932	16834	17715	18210	15814
Загальний обсяг доходу платників, млн грн:					
1-ої групи	18938,61	22065,78	37022,48	31029,98	42384,98
2-ої групи	343404,67	425043,87	636468,81	667815,4	1053528,37
3-ої групи (без ПДВ)	464481,76	507918,59	657307,39	317206,94	621183,38
за ставкою 2%				648323,8	679878,83
Обсяг операцій з реалізації товарів, робіт/послуг (р. 1.1+р. 1.2+р. 1.3 податкової декларації з ПДВ) платників, млн грн:					
3-ої групи (з ПДВ)	26409,03	23934,63	29279,74	12777,29	22441,81
4-ої групи	429370,65	467138,42	679737,23	437615,67	555853,59
Загальна сума сплаченого ЄП, млн грн	33284,1	36114,24	44373,92	45490,91	68725,38
у т. ч. надходження від платників:					
1-ої групи	419,84	448,68	314,75	375,48	428,52
2-ої групи	4669,9	5499,82	6782,79	4937,98	6559,8
3-ої групи (без ПДВ)	22117,68	23964,78	30567,85	14663,38	31737,94
3-ої групи (з ПДВ)	1305,27	1300,68	1602,62	1085,41	1475,23
за ставкою 2%				20105,64	23116,9
4-ої групи	4771,41	4900,28	5105,91	4323,02	5406,99
Частка у загальній сумі надходжень ЄП від платників:					
1-ої групи	1,26%	1,24%	0,71%	0,83%	0,62%
2-ої групи	14,03%	15,23%	15,29%	10,85%	9,54%
3-ої групи (без ПДВ)	66,45%	66,36%	68,89%	32,23%	46,18%
3-ої групи (з ПДВ)	3,92%	3,60%	3,61%	2,39%	2,15%
за ставкою 2%				44,20%	33,64%
4-ої групи	14,34%	13,57%	11,51%	9,50%	7,87%

Джерело: сформовано на основі [9]

що дозволило залучити значну кількість платників (323 086 осіб у 2023 році) із загальним доходом 679,879 млрд грн і суттєвими надходженнями до бюджету у 23,116 млрд грн у 2023 році. Завершення дії цього режиму вплинуло на повернення частини платників у традиційні групи.

Щодо четвертої групи, кількість платників у 2023 році скоротилася на 13% порівняно з попереднім роком і становила 15 814 осіб. Обсяг операцій з реалізації, який досягав максимуму у 2021 році (679,737 млрд грн), значно зменшився у 2022 році. Незважаючи на стабільність суми сплаченого податку, її частка в загальних податкових надходженнях знизилася до 7,87% у 2023 році, що вказує на скорочення фінансової значущості цієї групи.

Якщо оцінювати питому вагу всіх податків (за винятком ПДФО із заробітної плати), сплачених суб'єктами МСП на ССО у податкових надходженнях ЗБУ, найбільший внесок забезпечили платники четвертої групи та третьої групи (неплатники ПДВ). При цьому запровадження пільгової ставки ЄП у розмірі 2% суттєво вплинуло на структуру надходжень у 2022–2023 роках (рис. 2).

Найменший фінансовий внесок забезпечили представники мікробізнесу: платники

першої групи (0,03–0,04%), другої групи (0,50–0,67%), а також платники третьої групи зі сплатою ПДВ (0,31–0,48%).

Дані з рис. 3 показують динаміку податкових надходжень від ПДФО і ЄСВ, сплачених суб'єктами малого та середнього підприємництва на спрощеній системі оподаткування, за період 2019–2023 років.

Сума надходжень ПДФО стабільно зростала з 17,21 млрд грн у 2019 році до 30,43 млрд грн у 2023 році. Темпи приросту ПДФО демонструють змінну динаміку, однак найвищий приріст спостерігався у 2023 році (+40,5%). У 2022 році темпи приросту ПДФО становили -0,6%, що відображає вплив воєнних дій і зниження економічної активності.

ЄСВ показав аналогічну тенденцію до зростання. У 2019 році його сума становила 32,27 млрд грн, а в 2023 році – 49,95 млрд грн. Найвищий темп приросту зафіксовано у 2023 році (+27%), що також може бути пов'язано з відновленням економічної активності після спаду у 2022 році (-6,2%). Це свідчить про стабілізацію ринку праці та зростання зайнятості в МСП.

Загалом результати дослідження фінансової значущості МСП на ССО показали, що на динаміку податкових надходжень значно

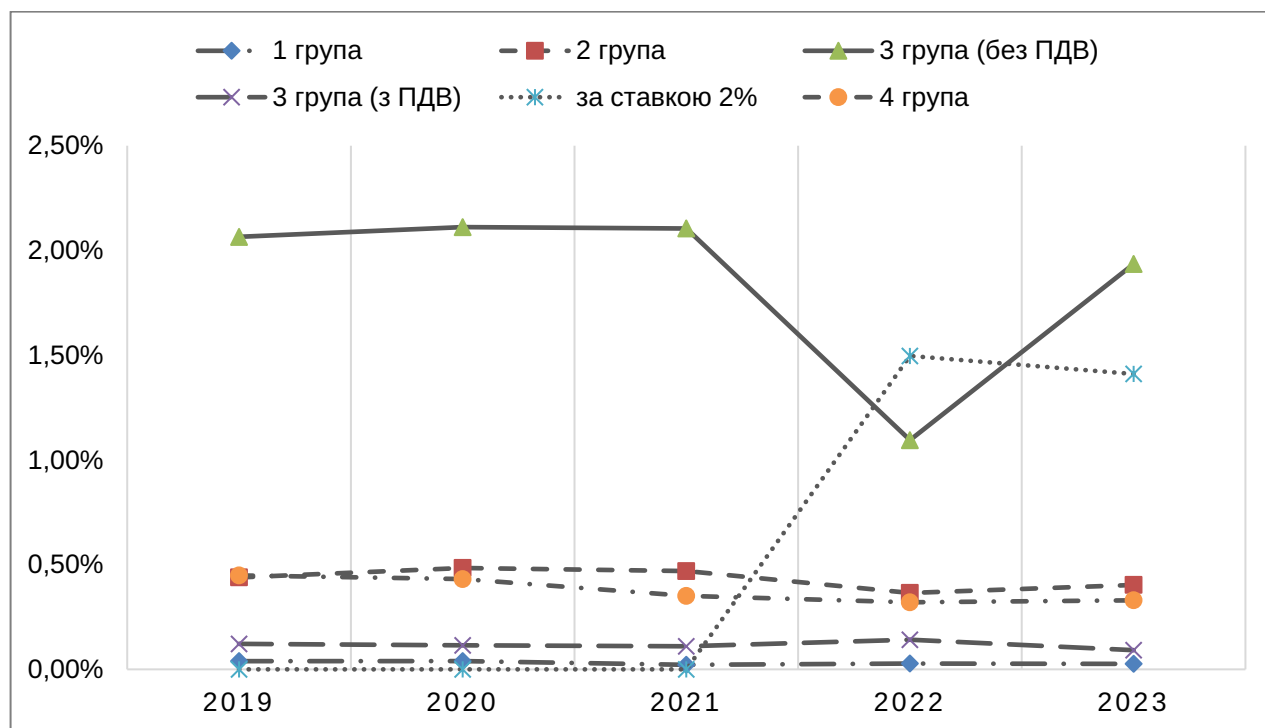
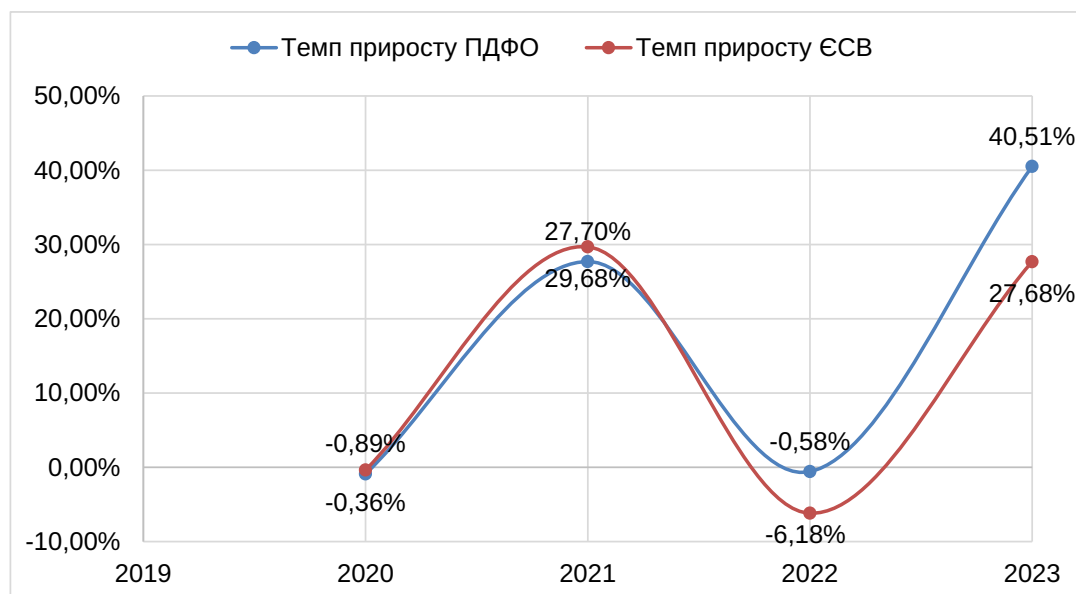

Рис. 2. Частка податків, сплачених суб'єктами МСП на ССО у податкових надходженнях ЗБУ, у розрізі груп платників (без урахування ПДФО, що сплачується податковими агентами із доходів у вигляді заробітної плати) за 2019–2023 роки, %

Джерело: сформовано на основі [9; 10]

Рис. 3. Динаміка сум ПДФО, сплаченого суб'єктами МСП на ССО як податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді ЗП, та ЄСВ за 2019–2023 роки, %

Джерело: сформовано на основі [9; 10]

вплинули економічні коливання через війну та відновлення бізнес-активності в 2023 році. Кількісна оцінка внеску платників єдиного податку в формування бюджетних ресурсів, особливо на місцевому рівні, підтверджує їхній значний і зростаючий вплив. Єдиний податок залишається вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів, сприяючи їхній фінансовій автономії. З огляду на це, необхідно підкреслити важливість підтримки МСП як ключового елемента фінансової стійкості України, особливо на місцевому рівні, де надходження від цього сектору відіграють важливу роль у фінансуванні ініціатив та соціальних потреб.

Подальший розвиток спрощеної системи оподаткування має враховувати її головну перевагу – спрощення обліку та звітності. Водночас наявність надмірних пільг у межах ССО створює перешкоди для формування ефективної стимулюючої податкової політики. Система приваблює до сектору малого бізнесу суб'єктів господарювання, зацікавлених у мінімізації податкових зобов'язань, що суперечить її початковому призначенню. Це явище пояснюється прагненням частини підприємств, які функціонують за загальною системою оподаткування без відповідних преференцій, перейти у статус платників єдиного податку задля зниження податкового навантаження. Така ситуація стимулює практику штучного дроблення середніх і великих

підприємств та стримує органічне зростання малих бізнес-структур.

Надмірна диференціація податкового навантаження серед суб'єктів господарювання, що діють за різними податковими режимами, погіршує конкурентні умови для дійсно малих підприємств, змушених змагатися на ринку з "псевдо-малими" структурами. Уникнення суттєвих спотворень у розподільних і алокаційних процесах вимагає відмови від концепції пільгового характеру ССО, яка базується на істотному зниженні рівня оподаткування. Важливим є усвідомлення, що держава, створюючи преференційні умови, не повинна стимулювати розвиток неефективних економічних суб'єктів.

Підвищення фіскальної ефективності спрощеної системи потребує досягнення балансу між забезпеченням стабільних бюджетних надходжень і підтримкою фінансової життєздатності суб'єктів малого підприємництва. Поступове коригування ставок єдиного податку з урахуванням маржинальності бізнесу та галузевих особливостей може забезпечити приріст фіскальної ефективності без суттєвого тиску на підприємницьку активність.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення ССО є вдосконалення механізму встановлення ставок єдиного податку. Ігнорування галузевої специфіки, яка визначає рівень витрат, доходів та структуру ціноутворення, призводить до суттєвого дисбалансу у подат-

ковому навантаженні між суб'єктами господарювання з однаковими обсягами діяльності, але різними видами економічної активності. На основі аналізу даних Державної служби статистики України можна зробити висновки, що матеріальні витрати мають найбільшу питому вагу в промисловості, будівництві та сільському господарстві; у сфері торгівлі переважають витрати на придбання товарів для перепродажу, а в галузі послуг – витрати на оплату праці. Враховуючи узагальнений характер цих даних, висновки стосуються лише основних галузевих тенденцій.

Аналізуючи поточні показники діяльності суб'єктів господарювання, можна зробити висновок, що позитивний ефект від функціонування єдиного податку отримують переважно суб'єкти, які надають послуги, на відміну від підприємств, безпосередньо залучених у виробництво товарів та створення доданої вартості. Це суперечить економічній логіці функціонування ССО, адже єдиний податок, базований на виручці, виявляється несправедливим та алокаційно неефективним, стимулюючи певні види діяльності та стримуючи інші. Хоча негативний ефект частково компенсується можливістю вибору між режимами оподаткування, оскільки альтернативою є загальна система оподаткування, яка характеризується більш жорсткими умовами, вибір здебільшого здійснюється на користь спрощеної системи, що призводить до переваги окремих видів діяльності над іншими.

Усунення виявленої недосконалості у функціонуванні спрощеної системи оподаткування може бути забезпечено шляхом реалізації одного з двох концептуальних підходів: через трансформацію бази оподаткування або через запровадження механізму диференціації ставок залежно від характеру здійснюваної економічної діяльності. У межах першого підходу доцільним є перехід від традиційної моделі оподаткування валових доходів до концепції оподаткування чистого потоку реальних транзакцій (R-based Corporate Cash-Flow Tax, real), яка передбачає обкладання податком величини різниці між виручкою від реалізації товарів (робіт, послуг) і вартістю спожитих виробничих ресурсів. Серед існуючих моделей оподаткування за концепцією cash-flow дана система є однією з найменш складних з точки зору адміністрування, що визначає її особливу привабливість для застосування у секторі малого підприємництва. При цьому об'єктом оподаткування ста-

ють усі надходження грошових коштів, прямо пов'язані з підприємницькою діяльністю, за винятком таких надходжень, які за своєю природою не формують оподатковуваний дохід (зокрема суми отриманих кредитів, завдатків, застав, внесків до статутного капіталу, повернення надміру сплачених податків), а також доходів у вигляді отриманих відсотків і дивідендів. Із загального обсягу доходів віднімаються виплати грошових коштів за використані у господарській діяльності фактори виробництва, за винятком витрат, прямо заборонених до включення у витрати, а також виплачених відсотків за залученими фінансовими ресурсами. Водночас виникає необхідність упровадження жорстких обмежень на вирахування вартості активів, які можуть одночасно використовуватися як у підприємницькій діяльності, так і для задоволення особистих потреб, з метою недопущення маніпуляцій із базою оподаткування.

У межах другого підходу пропонується запровадження диференційованих ставок оподаткування доходів залежно від виду здійснюваної економічної діяльності в рамках спрощеної системи оподаткування. Формування методики визначення ставок має ґрунтуватися на поглибленому аналізі економічних характеристик суб'єктів господарювання, зокрема їх витратної структури та рівня рентабельності діяльності. Доцільним видається використання інтегрального показника, що дозволяє врахувати частку матеріальних витрат та витрат на оплату праці у структурі доходів, що забезпечить об'єктивніший та економічно обґрунтованіший розподіл податкового навантаження між суб'єктами різних секторів економіки. Такий підхід сприятиме мінімізації викривлень у конкурентному середовищі, створенню умов для пропорційного розвитку різних видів економічної діяльності, а також підвищенню стабільності та прогнозованості податкових надходжень. У стратегічній перспективі це забезпечить зміцнення фінансової спроможності держави та підвищення ефективності функціонування податкової системи загалом.

У контексті концептуалізації напрямів удосконалення спрощеної системи оподаткування особливої уваги потребує проблема штучного дроблення бізнесу, яка в сучасних умовах залишається однією з найбільш загрозливих для забезпечення фінансової ефективності податкової системи. Дроблення бізнес-структур із метою збереження податкових преференцій призводить не лише до

скорочення реальних обсягів бюджетних надходжень, а й до деформації конкурентного середовища у секторах малого та середнього підприємництва. У цьому аспекті необхідним видається запровадження інституційно обґрунтованих механізмів виявлення та попередження схем поділу бізнесу, що передбачає розширення застосування автоматизованих систем моніторингу фінансових транзакцій, підвищення аналітичної спроможності контролюючих органів і зміцнення правових засад протидії податковим зловживанням.

Водночас актуальною залишається проблема масового використання цивільно-правових договорів для підміни реальних трудових відносин, що об'єктивно сприяє нарощуванню масштабів тіньової економіки та формує стійкі ризики недонадходження податкових і соціальних платежів. Розв'язання цієї проблеми потребує комплексного підходу, що поєднує посилення адміністративного контролю за дотриманням трудового законодавства та розроблення економічних стимулів для офіційного працевлаштування, що, своєю чергою, сприятиме виведенню господарської діяльності з тіньового сектору, підвищенню рівня легальної зайнятості населення та зміцненню доходної бази бюджетів.

У рамках модернізації податкової системи важливим вектором розвитку має стати системне впровадження цифрових технологій у процеси податкового адміністрування. Інтеграція електронних сервісів для подання податкової звітності, автоматизація обробки платежів, а також використання цифрових інструментів прогнозування фіскальних надходжень та аналізу податкових ризиків сприятимуть зниженню адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання, підвищенню прозорості податкових процедур, мінімізації можливостей для зловживань і зростанню рівня податкової дисципліни.

Стратегічного значення набуває також розвиток податкової культури серед платників податків як один із фундаментальних чинників забезпечення стабільності бюджетної системи. Систематичне впровадження інформаційно-освітніх програм, розширення навчально-консультаційних ініціатив, орієнтованих на формування високого рівня правової свідомості підприємців, сприятиме підвищенню добровільної сплати податків, що в перспективі забезпечить стале зростання фіскальних надходжень та посилення фінансової стійкості держави.

Результати дослідження підтвердили зна-

чний фіскальний внесок малого та середнього підприємництва на спрощеній системі оподаткування у забезпечення бюджетних надходжень, зокрема на місцевому рівні. Єдиний податок залишається важливим джерелом фінансової автономії громад, попри економічні коливання через війну. Водночас наявна модель ССО через надмірні пільги спричиняє викривлення економічних процесів, зокрема дроблення бізнесу. Різниця в податковому навантаженні серед суб'єктів господарювання різних категорій негативно впливає на конкуренцію, що вимагає відмови від пільгового оподаткування та формування системи, що збалансує стимулювання підприємництва і фіскальну ефективність.

Удосконалення спрощеної системи оподаткування має базуватися на комплексних змінах, серед яких пріоритетними є коригування ставок єдиного податку з урахуванням галузевих особливостей та витратної структури суб'єктів господарювання, що сприятиме досягненню балансу між підтримкою малого підприємництва та забезпеченням стабільних бюджетних надходжень через трансформацію бази оподаткування або впровадження диференційованих ставок. Важливими напрямками є також посилення механізмів запобігання дробленню бізнесу, боротьба з підміною трудових відносин цивільно-правовими договорами, впровадження цифрових технологій у податкове адміністрування та розвиток податкової культури серед платників. Реалізація зазначених заходів сприятиме не лише усуненню поточних недоліків функціонування ССО, а й створенню сприятливих умов для сталого розвитку малого підприємництва, забезпеченню стабільності бюджетних надходжень та підвищенню загальної фіскальної стійкості держави.

Висновки. Результати проведеного дослідження засвідчили, що мале та середнє підприємство на спрощеній системі оподаткування відіграє важливу роль у формуванні бюджетних ресурсів, особливо на місцевому рівні. Частка надходжень від платників єдиного податку в доходах місцевих бюджетів зросла з 12,30% у 2019 році до 15,82% у 2023 році, що підкреслює їхню фіскальну вагомість навіть в умовах воєнних викликів та економічної нестабільності.

Однак наявні проблеми, зокрема надмірні податкові пільги, викривлення конкуренції, дроблення бізнесу та недосконалість адміністрування, знижують ефективність спрощеної системи та потребують реформування.

Запропоновані напрями удосконалення спрощеної системи оподаткування спрямовані на усунення структурних недоліків чинної моделі, забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження та стимулювання сталого розвитку малого бізнесу. Реалізація

реформ дозволить зміцнити фінансову ефективність ССО, розширити податкову базу, знизити рівень тінізації економіки та забезпечити стабільне зростання надходжень до бюджетів різних рівнів, посилюючи таким чином фінансову стійкість держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крисоватий А. І., Валігура В. А. Підходи до реформування спрощеної системи оподаткування в умовах реалізації національної стратегії доходів до 2030 року. *Фінанси України*. 2024. № 8. С. 7–29. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2024.08.007>
2. Герчаківський, С. Д., Сідляр, В. В. (2024). Ухилення від оподаткування малого і середнього бізнесу: особливості схем в ЄС та проекція на Україну. *Фінанси України*. 2024. № 4. С. 109–126.
3. Лобода Н. О., Чабанюк О. М., Мосолова Ю. О. Спрощена система оподаткування як мікроекономічний фінансовий регулятор. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 228–234.
4. Лойко В. В., Александров Б. В. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в умовах війни. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. № 1 (11). С. 228–237.
5. Олейнікова Л. Г., Точиліна І. В. Спрощена система оподаткування малого бізнесу в Україні як форма державної підтримки. *Наукові праці НДФІ*. 2019. Вип. 4. С. 108–124. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2019.04.108>.
6. Ігнатенко С. С. Особливості спрощеної системи оподаткування в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 334–339. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.54.30>.
7. Тучак Т. В. Спрощена система оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. *Ефективна економіка*. 2024. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.75>.
8. Добрунік, Т. Спрощена система оподаткування: фінансова значимість та пріоритети розвитку. *Економіка та суспільство*, 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10>
9. Узагальнююча інформація про обсяг податкових надходжень за період 2019 – 2023 рр. в розрізі суб'єктів господарювання : відповідь від 15.10.2024 р. за № 1009/6/99-00-24-01-04-06 на запит від ДННУ «Академія фінансового управління». Державна податкова служба України. Електрон. текстові дані (1 файл). К., 2024.
10. Виконання бюджету за доходами за період 2019 – 2023 рр. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 25.04. 2025)

REFERENCES:

1. Krysovatyi A. I., Valihura V. A. (2024). Pidkhody do reformuvannya sproshchenoi systemy opodatkovannia v umovakh realizatsii natsionalnoi stratehii dokhodiv do 2030 roku [Approaches to the reform of the simplified taxation system under the implementation of the National Revenue Strategy until 2030]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, no. 8, pp. 7–29. <https://doi.org/10.33763/finukr2024.08.007>
2. Herchakivskiy S. D., Sidliar V. V. (2024). Ukhylenia vid opodatkovannia maloho i serednoho biznesu: osoblyvosti skhem v YeS ta proektsiia na Ukrainu [Tax evasion by SMEs: Features of schemes in the EU and projection on Ukraine]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, no. 4, pp. 109–126.
3. Loboda N. O., Chabaniuk O. M., Mosolova Yu. O. (2021). Sproshchena systema opodatkovannia yak mikroekonomichnyi fiskalny rehuliator [Simplified taxation system as a microeconomic fiscal regulator]. *Biznes Inform – Business Inform*, no. 4, pp. 228–234.
4. Loiko V. V., Aleksandrov B. V. (2023). Pidtrymka ta rozvytok maloho ta serednoho biznesu v umovakh viiny [Support and development of SMEs under wartime conditions]. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh Innovatsii – European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, no. 1(11), pp. 228–237.
5. Oleinikova L. H., Tochilina I. V. (2019). Sproshchena systema opodatkovannia maloho biznesu v Ukraini yak forma derzhavnoi pidtrymky [Simplified taxation system for small businesses in Ukraine as a form of state support]. *Naukovi pratsi NDFI – Scientific Works of Research Institute of Financial Law*, issue 4, pp. 108–124. <https://doi.org/10.33763/npndfi2019.04.108>
6. Ihnatenko S. S. (2023). Osoblyvosti sproshchenoi systemy opodatkovannia v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of the simplified taxation system under martial law]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, no. 1, pp. 334–339. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.54.30>

7. Tuchak T. V. (2024). Sproshchena systema opodatkuvannia v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy reformuvannia [Simplified taxation system in Ukraine: Current state and reform prospects]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, no. 5. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.75>

8. Dobrunik T. (2024). Sproshchena systema opodatkuvannia: fiskalna znachymist ta priorityty rozvytku [Simplified taxation system: Fiscal significance and development priorities]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 60. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10>

9. Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy. (2024). Uzahalniuiucha informatsiia pro obsiah podatkovykh nadkhodzen za period 2019–2023 rr. v rozrizi subiektiv hospodariuvannia: vidpovid vid 15.10.2024 r. № 1009/6/99-00-24-01-04-06 na zapyt vid DNNY «Akademii finansovoho upravlinnia» [Summary information on the volume of tax revenues for 2019–2023 by business entities: response dated 15.10.2024 No. 1009/6/99-00-24-01-04-06 to the request from the Academy of Financial Management]. Kyiv. (in Ukrainian)

10. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian. (2024). Vykonannia biudzhetu za dokhodamy za period 2019–2023 rr. [Budget execution by revenues for 2019–2023]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/> (accessed April 25, 2025).